

УДК 338.48–6:008(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.26.35>**Гуцал Л.А.**

кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1107-7794>

Столяр В.А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1187-6556>

Долинська О.О.

доктор філософії (науки про землю), доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7977-5700>

Hutsal Liudmyla, Stolyar Valentyna, Dolynska Olesia
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ

CULTURAL HERITAGE AS A BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF TOURIST ROUTES

У статті розкрито теоретичні засади використання культурної спадщини як основи для формування туристичних маршрутів в Україні. Визначено роль культурної спадщини у розвитку національної ідентичності, соціальної пам'яті та сталого туризму. Здійснено аналіз сучасного стану залучення історико-культурних об'єктів до туристичної діяльності, окреслено проблеми їх охорони, популяризації та цифрової доступності. Показано, що значна частина культурних ресурсів залишається поза межами туристичних потоків, що зумовлено браком фінансування, недостатньою інфраструктурою та слабкою інтеграцією цифрових технологій. Наголошено на необхідності міждисциплінарного підходу до формування сталих туристичних маршрутів, які забезпечують баланс між економічним розвитком, збереженням автентичності та соціальною відповідальністю. Проаналізовано перспективи впровадження європейських практик розвитку культурного туризму.

Ключові слова: культурна спадщина, туристичні маршрути, культурний туризм, сталий розвиток, маршрути пам'яті.

In the context of Ukraine's socio-economic transformation and European integration, cultural heritage has become a crucial resource for developing tourist routes. It embodies the nation's historical evolution, shapes identity, strengthens social cohesion, and enhances the state's international image. Yet, its potential in tourism remains underused: many heritage sites lie outside tourist flows, with limited popularization, infrastructure, and digital accessibility. Most research emphasizes cultural or conservation aspects, while the interdisciplinary role of heritage in sustainable tourism requires deeper study. Under conditions of decentralization, globalization, and war, it is vital to integrate heritage into local strategies, stimulate creative initiatives, and support regional revitalization. The war's destruction of monuments further highlights the need for new approaches to preservation and representation particularly through «routes of memory» combining educational and commemorative functions. The study aims to substantiate the role of cultural heritage as the foundation for forming tourist routes, assess its potential in cultural tourism, and define key problems and prospects. The methodological basis rests on sustainability principles balancing economic benefits, social inclusion, and heritage protection. Cultural heritage, encompassing tangible and intangible values architecture, archaeology,

folklore, gastronomy, and rituals forms the cultural landscape and determines destination attractiveness. Developing tourist routes involves identifying, evaluating, and interpreting heritage resources through historical, thematic, and digital storytelling. Digitalization expands heritage accessibility via VR/AR, 3D reconstructions, and interactive platforms, engaging youth audiences. The creation of cultural clusters and creative hubs uniting museums, art spaces, and local businesses generates innovative tourism products. Despite Ukraine's legal alignment with UNESCO and EU conventions, challenges persist – funding, infrastructure, and expertise gaps. The research concludes that heritage-based routes are strategic for Ukraine's post-war recovery, fostering cultural dialogue, sustainable economies, and renewed national identity.

Keywords: *cultural heritage, tourist routes, cultural tourism, sustainable development, routes of memory.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічної трансформації та євроінтеграційного поступу України питання використання культурної спадщини як ресурсу розвитку туристичних маршрутів набуває особливої актуальності. Культурна спадщина є не лише свідченням історичного шляху українського народу, але й вагомим чинником формування національної ідентичності, консолідації суспільства та підвищення міжнародного іміджу держави. Разом з тим, потенціал культурної спадщини в туристичній сфері реалізується недостатньо: значна частина історико-культурних об'єктів перебуває поза межами туристичних потоків, а рівень їх популяризації, інфраструктурного забезпечення та цифрової доступності залишається низьким [6].

Наявні дослідження зосереджуються переважно на культурологічному або охоронному аспектах спадщини, тоді як міждисциплінарне осмислення її ролі у формуванні сталих туристичних маршрутів потребує подальшого розвитку. В умовах децентралізації та глобалізації важливо визначити, яким чином культурна спадщина може бути інтегрована у стратегії місцевого розвитку, стати чинником економічної активізації територій і каталізатором креативних ініціатив. Особливої гостроти проблема набуває в контексті воєнних дій, які спричинили масштабні руйнування культурних об'єктів і втрату унікальних пам'яток. Це створює потребу у виробленні нових підходів до збереження, відновлення та репрезентації спадщини – зокрема, через створення туристичних маршрутів пам'яті, що виконують як культурно-просвітницьку, так і меморіальну функцію. Недостатнє фінансування охорони спадщини, відсутність системної державної політики у сфері культурного туризму, слабка інтеграція цифрових технологій, нерівномірність просторового розподілу туристичних ресурсів – усе це формує комплекс проблем, які гальмують ефективне використання культурної спадщини як основи розвитку туристичних маршрутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія та практики організації та розвитку туризму в Україні описана в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Розвиток туризму, проблеми та перспективи вивчали вітчизняні науковці: О. Бейдик [1], О. Любіцева [10], М. Мальська [11]. Питання збереження туристичних ресурсів досліджували: М. Рутинський [15], І. Кудінова [9], С. Терзі [9].

Культурну спадщину як основу для розвитку туризму вивчали такі науковці: К. Поливач [14], М. Мальська [11] та інші.

Наукова проблема полягає у необхідності теоретичного обґрунтування ролі культурної спадщини у формуванні туристичних маршрутів, визначення механізмів її ефективного використання в умовах цифровізації, децентралізації та євроінтеграції, а також у розробленні підходів до забезпечення балансу між збереженням автентичності, економічним розвитком і соціальною відповідальністю. Розв'язання цієї проблеми дасть змогу не лише підвищити конкурентоспроможність українських туристичних дестинацій, але й сприятиме збереженню національної культурної спадщини як стратегічного ресурсу сталого розвитку держави.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування ролі культурної спадщини як основи для формування туристичних маршрутів,

аналіз її потенціалу у розвитку культурного туризму, а також визначення проблем і перспектив у цій сфері. Дослідження спрямоване на виявлення ефективних механізмів інтеграції об'єктів культурної спадщини у туристичну інфраструктуру та розроблення рекомендацій щодо їхнього використання для підвищення привабливості туристичних дестинацій. Особливу увагу приділено аналізу взаємозв'язку між збереженням культурної спадщини, розвитком місцевих громад і формуванням сталих туристичних практик.

Виклад основного матеріалу. Культурна спадщина посідає центральне місце у формуванні національної ідентичності, соціальної пам'яті та духовного потенціалу суспільства. Вона не лише відображає історичний шлях народу, але й є потужним чинником соціально-економічного розвитку. У сучасних умовах глобалізації та постіндустріальної трансформації економіки культурна спадщина набуває нового виміру – стає ресурсом для сталого розвитку туризму, освіти, креативних індустрій. Туристичні маршрути, побудовані на основі культурних об'єктів, виконують роль комунікативних каналів між минулим і сучасністю, сприяють інтеграції локальних спільнот у міжнародний культурний простір і створюють нові можливості для економічного зростання.

Культурна спадщина традиційно розглядається як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, створених у процесі історичного розвитку суспільства. До матеріальної спадщини належать пам'ятки архітектури, археологічні комплекси, об'єкти мистецтва, історичні поселення, а до нематеріальної – фольклор, звичаї, традиції, мова, ритуали, гастрономічна культура. Методологічна база вивчення спадщини спирається на міждисциплінарний підхід, який поєднує культурологічний, історичний, соціологічний, економічний і географічний аналізи.

З точки зору туризмології, культурна спадщина є ядром культурного туризму – напряму, що ґрунтується на пізнанні історико-культурних ресурсів території. Саме через призму культурної спадщини формується образ дестинації, її привабливість для відвідувачів. У науковій літературі дедалі частіше застосовується поняття «туристичний, культурний ландшафт», яке означає простір, у якому взаємодіють природні, історичні та соціокультурні елементи, створюючи унікальну територіальну ідентичність.

Методологічно вивчення ролі культурної спадщини у розвитку туристичних маршрутів спирається на концепцію сталого розвитку. Згідно з нею, використання культурних ресурсів повинно відбуватися з дотриманням балансу між економічними вигодами, соціальними потребами та охороною історичного середовища. Туризм має не лише забезпечувати прибуток, а й сприяти збереженню та популяризації культурної спадщини, формуванню відповідального ставлення до неї.

Культурна спадщина є одним із ключових мотивів туристичних подорожей. Вона надає території унікальності, формує туристичний бренд і визначає напрямки розвитку місцевих ініціатив. У більшості країн світу культурні пам'ятки є основою туристичного потоку: відомі об'єкти ЮНЕСКО, історичні міста, етнокультурні ландшафти створюють значний економічний ефект для місцевих громад [8].

Культурний туризм стимулює розвиток інфраструктури, малого бізнесу, ремесел, гастрономії, а також активізує громадські ініціативи щодо охорони спадщини. Відвідування історичних місць сприяє міжкультурному діалогу, підвищенню рівня освіти та толерантності. Таким чином, культурна спадщина виступає не лише як ресурс, а й як соціальний механізм інтеграції.

Особливе значення має нематеріальна спадщина – народні ремесла, традиційна музика, свята, фольклор. Вона створює автентичність дестинації, яку не можна скопіювати чи відтворити в іншому місці. Саме ця унікальність приваблює туристів, які шукають справжній культурний досвід. Прикладом може слугувати розвиток етнотуризму в Карпатському регіоні України, де поєднання архітектурних пам'яток, народних звичаїв і природних ландшафтів формує особливий культурний простір [14].

Процес формування туристичних маршрутів передбачає системну роботу з ідентифікації, оцінки та інтерпретації культурних ресурсів території. Важливо, щоб маршрути не обмежувалися лише відвідуванням окремих пам'яток, а створювали цілісну історико-культурну структуру, що дозволяє туристу пережити досвід занурення у локальну культуру.

Ефективні маршрути ґрунтуються на кількох принципах:

1. *Історико-культурна цілісність* – логічна послідовність об'єктів, об'єднаних спільною темою або історичним періодом.

2. *Територіальна зв'язність* – зручна логістика, що забезпечує доступність для різних категорій туристів.

3. *Інтерпретаційна привабливість* – наявність цікавого нарративу, гідів, мультимедійного супроводу, інтерактивних елементів.

4. *Сталий розвиток* – урахування екологічних, соціальних і культурних наслідків туристичної активності.

У сучасній практиці розвитку туризму дедалі ширше застосовуються концепції «культурних коридорів» і «тематичних маршрутів». Наприклад, Європейські культурні маршрути Ради Європи – це мережа шляхів, які об'єднують країни за спільною історичною спадщиною (Шлях святого Якова, Шовковий шлях).

Формування маршрутів вимагає партнерства між державними інституціями, місцевими громадами, музеями, туристичними компаніями та науковцями. Ключову роль відіграє інтерпретація культурних об'єктів – створення сучасних форм подачі інформації, які поєднують наукову достовірність із привабливістю для відвідувача. У цьому контексті важливим інструментом є цифровізація: створення мобільних додатків, віртуальних турів, QR-кодів на пам'ятках, цифрових архівів.

Важливим аспектом європейського підходу є сталий розвиток культурного туризму, який ґрунтується на принципах збереження автентичності, екологічної збалансованості та соціальної відповідальності. ЄС активно підтримує проекти, що інтегрують культурну спадщину у стратегії регіонального розвитку, зокрема через програми *Creative Europe*, *Horizon Europe* та *Interreg Europe*.

В Україні налічується близько 53,6 тис. історико-культурних пам'яток, що становить потужний потенціал для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Водночас лише приблизно 12 тис. об'єктів користуються популярністю серед туристів, а приблизно 5,5 тис. реально інтегровані у туристичну сферу. Така диспропорція свідчить про недостатнє використання культурної спадщини як ресурсу сталого розвитку територій. На території України розташовані 8 об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [7].

Історико-культурний потенціал України є надзвичайно різноманітним і дає змогу виділити три групи регіонів залежно від рівня залучення пам'яток у туристичну діяльність.

Регіони з високим потенціалом – це насамперед міста Київ і Львів, а також Хмельницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Черкаська та Київська області. Вони вирізняються концентрацією об'єктів архітектурної спадщини, замкових комплексів, музеїв, сакральних споруд і розвинутою туристичною інфраструктурою [15].

Регіони із середнім потенціалом – Чернівецька, Донецька, Чернігівська, Вінницька, Харківська, Одеська, Тернопільська, Полтавська та Житомирська області, де існують значні можливості для розвитку культурно-пізнавальних маршрутів, однак бракує системного маркетингового просування та інвестицій у відновлення об'єктів.

Регіони з низьким потенціалом – Сумська, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Херсонська, Миколаївська, Рівненська, Кіровоградська та Волинська області, у яких туристичне використання пам'яток обмежене через недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, інформаційної підтримки та охорони культурної спадщини [9].

Таким чином, нерівномірність просторового розподілу історико-культурних ресурсів та їх різний ступінь залучення в туристичну діяльність зумовлюють потребу у формуванні регіонально диференційованої політики розвитку культурного туризму, що передбачає не лише збереження, а й ефективну популяризацію національної спадщини як стратегічного ресурсу держави.

Сучасний розвиток культурного туризму в Україні тісно пов'язаний із процесами цифровізації, інтеграції до європейського культурного простору та активізації локальних ініціатив. Одним із ключових напрямів є цифровізація культурної спадщини, що передбачає широке використання технологій віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), 3D-реконструкцій, цифрових гідів і інтерактивних платформ. Такі інновації не лише підвищують доступність історико-культурних об'єктів для широкої аудиторії, а й формують нові підходи до їх популяризації. Особливо важливою є їх роль у залученні молоді, для якої цифрові формати сприйняття інформації є більш звичними та привабливими [5].

Важливим чинником розвитку культурного туризму виступає формування культурних кластерів та креативних хабів, які поєднують музеї, мистецькі простори, заклади освіти, туристичну інфраструктуру та бізнес-середовище. Така синергія створює умови для появи нових форм культурного туризму, орієнтованих не лише на споглядання, а й на активну взаємодію, участь у творчих процесах та освітніх заходах. Культурні кластери стають осередками інновацій, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності територій і формуванню позитивного іміджу DESTINATION.

Значну роль у цьому процесі відіграє залучення місцевих громад, адже саме вони є носіями автентичної культури та традицій. Підтримка локальних ініціатив – проведення фестивалів, історичних реконструкцій, діяльність ремісничих майстерень – сприяє збереженню культурної самобутності, розвитку внутрішнього туризму та створенню нових робочих місць. Такий підхід відповідає принципам сталого розвитку, поєднуючи економічну ефективність із соціальною та культурною відповідальністю.

Окремого значення набуває євроінтеграційний вимір розвитку культурного туризму, що відкриває нові перспективи міжнародної співпраці. Включення українських туристичних маршрутів до європейських культурних шляхів, зокрема мережі *Cultural Routes of the Council of Europe*, сприяє підвищенню міжнародної впізнаваності України, обміну досвідом у сфері охорони та популяризації культурної спадщини, а також залученню іноземних туристів. У цьому контексті важливо забезпечити гармонійне поєднання національної ідентичності з європейськими стандартами культурної політики та туристичного менеджменту [11].

Нормативно-правова база України у сфері охорони культурної спадщини відповідає основним міжнародним стандартам і включає чітку систему законів, підзаконних актів і міжнародних угод. Проте її практична ефективність залежить від належного фінансування, координації між центральними та місцевими органами влади, а також залучення громад до процесів збереження спадщини (табл. 1).

Водночас існують виклики – недостатнє фінансування збереження пам'яток, низький рівень туристичної інфраструктури в малих громадах, потреба у підготовці кваліфікованих кадрів. Подолання цих проблем потребує реалізації державних програм підтримки культурного туризму, партнерства між державними і приватними структурами та активного використання інструментів культурної дипломатії.

Для подолання цих проблем необхідно розробити державну політику підтримки культурного туризму, спрямовану на фінансування реставраційних робіт, навчання фахівців, створення маркетингових стратегій і цифрових платформ. Важливо забезпечити баланс між економічним використанням спадщини та її охороною.

Повномасштабна війна в Україні суттєво поглибила існуючі проблеми у сфері охорони культурної спадщини та спричинила появу нових викликів, пов'язаних із масштабними руйнуваннями історико-культурних і природних об'єктів. За офіційними

Таблиця 1

Нормативно-правова база у сфері охорони культурної спадщини

Нормативно-правовий акт	Зміст	Мета та значення
Конституція України	Стаття 54 гарантує охорону культурної спадщини, збереження історичних пам'яток, повернення культурних цінностей.	Конституційне підґрунтя державної політики у сфері культури й спадщини.
Закон України «Про охорону культурної спадщини»	Визначає правові, організаційні, соціальні засади охорони, використання та популяризації культурної спадщини. Установлює категорії пам'яток і механізм їх державного обліку.	Базовий закон у сфері охорони спадщини, визначає структуру управління та відповідальність.
Закон України «Про охорону археологічної спадщини»	Регулює археологічну діяльність, облік і захист археологічних пам'яток, порядок проведення розкопок.	Забезпечення наукового контролю за збереженням археологічних об'єктів.
Закон України «Про культуру»	Визначає загальні засади культурної політики, включно з охороною культурної спадщини.	Інтеграція охорони спадщини в єдину систему культурного розвитку держави.
Закон України «Про музеї та музейну справу»	Визначає правовий статус музеїв, порядок формування музейних фондів та охорони музейних предметів.	Забезпечення збереження рухомих культурних цінностей і музейних колекцій.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України»	Регламентує процедуру обліку, категоризації та паспортизації пам'яток.	Стандартизація реєстрації об'єктів спадщини.
Конвенція ЮНЕСКО 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей»	Міжнародні норми запобігання незаконному обігу культурних цінностей.	Формує основу міжнародної співпраці у сфері охорони культурної спадщини.
Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини	Установлює критерії внесення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини.	Механізм міжнародного визнання та охорони унікальних пам'яток.
Рамкова конвенція Ради Європи про цінність культурної спадщини для суспільства	Підкреслює право людини на участь у культурному житті, залучення громад до охорони спадщини.	Перехід до людиноцентричного підходу у сфері спадщини.
Конвенція Ради Європи про злочини щодо культурної власності	Передбачає кримінальну відповідальність за знищення, розкрадання чи незаконне переміщення культурних цінностей.	Підвищення ефективності правового захисту спадщини в умовах воєнних загроз.
Закон України «Про охорону архітектурної діяльності»	Регулює питання проектування, реставрації та збереження об'єктів архітектурної спадщини	Інтеграція архітектурної охорони у містобудівну політику.
Постанова КМУ «Про затвердження Списку історичних населених місць України»	Затверджує перелік міст і селищ, що мають особливу історико-культурну цінність.	Збереження автентичного середовища історичних населених місць.

Джерело: сформовано авторами на основі [3–12]

даними Міністерства культури та інформаційної політики України, від початку війни постраждали 1624 об'єкти культурної спадщини та культурної інфраструктури, з яких близько третини – повністю зруйновані (591 об'єкт). Станом на жовтень 2023 року зафіксовано 835 пошкоджених пам'яток культурної спадщини, серед них 118 – національного значення, 653 – місцевого значення, а також 64 об'єкти, щойно виявлені та взяті під облік [12].

Найбільшої шкоди зазнали культурні об'єкти у південних та східних регіонах країни – Миколаївській, Херсонській, Харківській, Київській, Запорізькій, Донецькій і Луганській областях. У жовтні–листопаді 2023 року до цього трагічного переліку додалися ще 19 зруйнованих об'єктів в Одеській області. Пошкоджень зазнали музеї, бібліотеки, театри, мистецькі школи, філармонії, клубні заклади та інші елементи культурної інфраструктури. Варто наголосити, що руйнування торкнулися й регіонів, віддалених від бойових дій, зокрема Черкаської, Закарпатської, Житомирської, Львівської областей та інших.

Загалом, за підрахунками фахівців Міністерства культури та інформаційної політики, зруйновані або пошкоджені об'єкти культурної спадщини розташовані на території 230 територіальних громад, що становить близько 15,7% від їхньої загальної кількості в Україні. Найбільш ураженими є громади Донецької області (87%), Сумської (51%), а також Миколаївської та Луганської (по 42%). Ці дані свідчать про масштабну гуманітарну катастрофу у сфері культурної спадщини, наслідки якої вимагатимуть тривалих зусиль з боку держави, міжнародних партнерів та громадськості для відновлення і збереження унікальної культурної ідентичності України [12].

Перспективи розвитку туристичних маршрутів на основі культурної спадщини в Україні є дуже вагомими. Розвиток туристичних маршрутів, заснованих на культурній спадщині, є одним із ключових напрямів формування конкурентоспроможної туристичної дестинації України у XXI столітті. Культурна спадщина не лише забезпечує збереження історичної пам'яті народу, але й виступає потужним ресурсом соціально-економічного розвитку, сприяє підвищенню міжнародного іміджу держави, формуванню патріотичної свідомості та інтеграції України у світовий культурний простір [10].

У сучасних умовах перспективи розвитку культурно-орієнтованих туристичних маршрутів значно розширюються завдяки цифровим технологіям, новим моделям соціальної взаємодії та екологічно відповідальному мисленню. Використання VR/AR-технологій, цифрових гідів та інтерактивних платформ робить культурну спадщину доступнішою для різних аудиторій. У той же час формується новий тип туриста – активного учасника культурного процесу, який прагне не лише споглядати, а й взаємодіяти з історико-культурним середовищем. Маршрути сприяють міжкультурному діалогу, вихованню поваги до історії та традицій, формуванню критичного мислення. Замість масових турів набувають популярності дослідницькі подорожі, квест-маршрути, інтерактивні екскурсії та освітні програми, що поєднують пізнання, емоційний досвід і комунікацію [4].

Значного поширення набуває *community-based tourism* – модель, у якій місцеві громади стають активними суб'єктами туристичного процесу. Це дозволяє мешканцям безпосередньо отримувати економічні вигоди, зберігаючи автентичність культурних практик, традицій та ремесел. У цьому контексті культурна спадщина перестає бути музейним експонатом – вона стає живим, інтегрованим елементом сучасного соціокультурного простору. Не менш перспективним є розвиток креативного туризму, що передбачає залучення туристів до творчих процесів: участь у майстер-класах, етнофестивалях, народних обрядах, гастрономічних заходах. Такий формат сприяє поглибленню культурного розуміння, формує емоційний зв'язок між туристом і дестинацією, а також створює позитивний імідж регіону як простору відкритого діалогу, інноваційності та динамічного культурного розвитку.

Важливим явищем є меморіалізації туристичного простору, або створення «маршрутів пам'яті». Одним із перспективних напрямів розвитку культурно-пізнавального туризму є формування нових туристичних дестинацій, пов'язаних з подіями сучасної історії України [13].

До вже відомих місць бойової слави – Холодного Яру, Хортиці, поля Берестейської битви – у найближчому майбутньому можуть приєднатися нові об'єкти, які символізують героїчний спротив українського народу російській агресії. Такі місця, як Буча, Ірпінь, Бородянка, Маріуполь та інші стають осередками національної пам'яті, що викликають глибокий інтерес не лише серед українців, але й серед іноземних туристів [2].

Реалізація проектів «маршрутів пам'яті» потребує консолідації зусиль органів державної влади – Міністерства культури України, Міністерства інфраструктури, Державного агентства розвитку туризму, місцевих органів самоврядування та громадських організацій. У процесі відбудови зруйнованих населених пунктів доцільно зберігати певні об'єкти як свідчення воєнних злочинів, створюючи місця історичної рефлексії та пам'яті. При цьому ключовою умовою розвитку таких маршрутів має залишатися безпека туристів і етичність подачі матеріалу [3].

Висновки. Культурна спадщина України є не лише пам'яттю минулого, а й дієвим чинником сучасного розвитку. Інтеграція культурних ресурсів у туристичну сферу відкриває нові можливості для економічного зростання, розвитку міжкультурної комунікації, утвердження національної ідентичності. Туристичні маршрути, побудовані на основі культурної спадщини, формують якісно новий простір – освітній, культурний, соціальний і меморіальний. Їх подальший розвиток потребує реалізації цілісної державної стратегії, яка поєднує охорону, популяризацію та інноваційне осмислення культурних ресурсів, а також партнерства між громадою, владою та бізнесом. Саме за таких умов культурна спадщина стане фундаментом сталого та гуманістично-орієнтованого туристичного розвитку України.

Таким чином, перспективним напрямом розвитку наукових і прикладних досліджень є формування комплексної системи управління туристичними маршрутами на основі культурної спадщини. Такий підхід передбачає поєднання історико-культурного потенціалу територій із сучасними інструментами популяризації, цифровими технологіями та принципами сталого розвитку. Реалізація цих засад сприятиме збереженню та актуалізації культурної спадщини, підвищенню привабливості туристичних дестинацій і зміцненню їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О. О. Рекреаційна географія : навч.-метод. комплекс дисципліни. Київ : Обрії, 2007. 96 с.
2. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціокультурного розвитку регіонів України. *Культура України*. 2015. Вип. 32. С. 3–10.
3. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Дичковський С. Культурний туризм як сфера реалізації дозвілєвих технологій та віртуального досвіду. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 89–95.
5. Долинська О. О., Шоробура І. М., Біницька О. П. Інновації в туризмі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. Тернопіль, 2023. № 2 (55). С. 58–64.
6. Долинська О. О., Шоробура І. М., Гільберг Т. Г. Туристичні шляхи, як засіб популяризації культурної спадщини. *Інфраструктура ринку*. 2024. Вип. 79.
7. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО від 16.11.1972 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

8. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. ЮНЕСКО, 2003. Стаття 12, пп. 1, 2. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69/page2
9. Кудінова І. П., Терзі С. М. Культурна спадщина – бренд туристичної України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2023. № 2. С. 27–40. DOI: <http://doi.org/10.23939/semi2023.02>.
10. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навч. посіб. К. : Альтерпрес, 2003. 104 с.
11. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Галич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник. Київ : Знання, 2008. 551 с.
12. Міністерство культури та інформаційної політики України. Через війну в Україні вже постраждали 1624 об'єкти культурної спадщини. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://shortlink.uk/ANDC>
13. Паньків Н., Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 5, т. 1. С. 58–71. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-10)
14. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / наук. ред. Л. Г. Руденко. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
15. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 432 с.

References:

1. Beuydyk, O. O. (2007). *Rekreatsiyna heohrafiya: navchal'no-metodychnyy kompleks dystsypliny* [Recreational geography: Educational and methodological course complex]. Kyiv: Obrii. (in Ukrainian)
2. Bozhko, L. D. (2015). *Kul'turnyy turyzm yak vazhlyvyi chynnnyk sotsiokul'turnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny* [Cultural tourism as an important factor of the socio-cultural development of Ukrainian regions]. *Kul'tura Ukrayiny – Culture of Ukraine*, no. 32, pp. 3–10. (in Ukrainian)
3. Derzhavne ahent-stvo rozvytku turyzmu Ukrayiny [State Agency for Tourism Development of Ukraine]. (2025). Available at: <https://www.tourism.gov.ua/> (accessed: 18.10.2025) (in Ukrainian)
4. Dychkovs'kyi, S. (2019). *Kul'turnyy turyzm yak sfera realizatsiyi dozvil'yevykh tekhnolohiy ta virtual'noho dosvidu* [Cultural tourism as a sphere of leisure technologies and virtual experience]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstv*, no. 3, pp. 89–95. (in Ukrainian)
5. Dolyns'ka, O. O., Shorobura, I. M., & Binyts'ka, O. P. (2023). Innovatsiyi v turyzmi [Innovations in tourism]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Heohrafiya*, no. 2(55), pp. 58–64. (in Ukrainian)
6. Dolyns'ka, O. O., Shorobura, I. M., & Hil'berh, T. H. (2024). *Turystychni shlyakhy yak zasib populyaryzatsiyi kul'turnoyi spadshchyny* [Tourist routes as a means of promoting cultural heritage]. *Infrastruktura rynku – Market Infrastructure*, no 79. (in Ukrainian)
7. *Konventsia pro okhoronu vsesvitn'oyi kul'turnoyi i pryrodnoyi spadshchyny* [Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage]. (1972, November 16). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (accessed: 28.10.2025) (in Ukrainian)
8. *Konventsia pro okhoronu nematerial'noyi kul'turnoyi spadshchyny* [Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage]. (2003). Article 12, paras. 1–2. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69/page2 (accessed: 02.11.2025) (in Ukrainian)
9. Kudinova, I. P., & Terzi, S. M. (2023). *Kul'turna spadshchyna – brend turystychnoyi Ukrayiny* [Cultural heritage – the brand of tourist Ukraine]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*. *Seriya "Problemy ekonomiky ta upravlinnya"*, no. 2, pp. 27–40. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2023.02> (in Ukrainian)
10. Lyubitseva, O. O. (2003). *Metodyka rozrobky turiv: navchal'nyy posibnyk* [Methodology of tour development: Textbook]. Kyiv: Alterpres.
11. Mal's'ka, M. P., Antonyuk, N. V., & Halych, N. M. (2008). *Mizhnarodnyy turyzm i sfera posluh: pidruchnyk* [International tourism and the service sector: Textbook]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)
12. Ministerstvo kul'tury ta informatsiyanoi polityky Ukrayiny (2023). *Cherez viynu v Ukrayini vzhe postrazhdaly 1624 ob'yekty kul'turnoyi spadshchyny* [Due to the war, 1624 cultural heritage sites in Ukraine have already been affected]. *Ukrinform*. Available at: <https://shortlink.uk/ANDC> (in Ukrainian)
13. Pan'kiv, N., & Sahaydak, V. (2022). *Orhanizatsiya kul'turno-piznaval'noho turyzmu: suchasnyy stan ta tendentsiyi rozvytku v Ukrayini* [Organization of cultural and educational tourism: Current

state and development trends in Ukraine]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 5 (1), pp. 58–71. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-10) (in Ukrainian)

14. Polyvach, K. A. (2012). *Kul'turna spadshchyna ta yiyi vplyv na rozvytok rehioniv Ukrayiny* [Cultural heritage and its influence on the development of Ukraine's regions]. L. H. Rudenko (Ed.). Kyiv: Instytut heohrafiyi NAN Ukrayiny. (in Ukrainian)

15. Rutyns'kyu, M. Y. (2007). *Zamkovyy turizm v Ukrayini: heohrafiya pam'yatok fortyfikatsiynoho zodchestva ta perspektyvy yikh turystychnoho vidrozhennya: navchal'nyy posibnyk* [Castle tourism in Ukraine: Geography of fortification monuments and prospects for their tourist revival]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. (in Ukrainian)

Стаття надійшла: 06.11.2025

Стаття прийнята: 03.12.2025

Стаття опублікована: 30.12.2025
